

UDK 911.37

РАДМИЛО Б. ЈОВАНОВИЋ

МРЕЖА НАСЕЉА

Мрежа насеља општине Голубац има периферни положај у подсистему насеља Подунавске међуопштинске регионалне заједнице. Удаљена је између 43 и 76 km од Пожаревца, главног центра развоја у подсистему. Периферни статус у региону потенцира и пригранични положај, слабо развијена путна мрежа и неразвијено залеђе. Природне предности, везане за положај на једној од најјачих комуникационих осовина (Дунаву), су услед друштвених чинилаца недовољно искоришћене, што је у знатној мери допринело успоравању развоја ових насеља. Комбиновањем утицаја ограничавајућих фактора уз непотпуну валоризацију потенцијала смањивао се значај тржно-занатског центра (Голубца), а тиме и насеља у мрежи која се ослањају на њега.

МРЕЖА ЦЕНТРАЛНИХ ФУНКЦИЈА

Школство

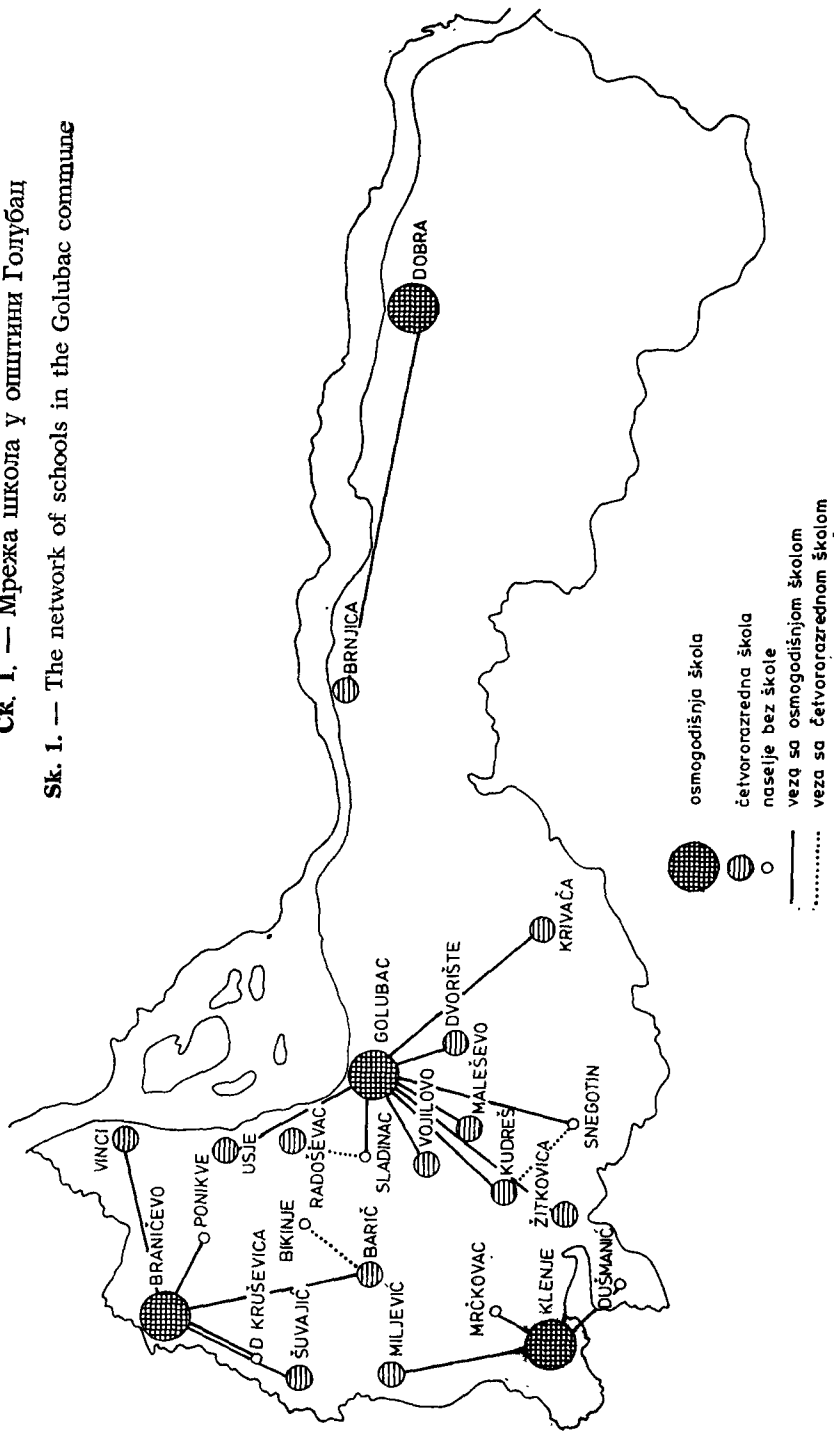
На подручју општине Голубац постоје две матичне осмогодишње школе у Голубцу и Браничеву. На територији делује и матична основна школа из Раброва. Њој је припојена осморазредна школа у Клењу, на коју се везују одељења из Мрчковца и Зеленике (СО Кучево). Осмогодишњој школи из Голубца припојена је осморазредна школа у Доброј. Укупно на територији општине делују 4 осморазредне школе и 13 четвороразредних (видети ск. 1).

Број одељења у нижим разредима (1. до 4. разред), школске 1987/88. године, био је 31, од чега: 8 чистих, 16 комбинованих и 7 неподељених. Исте школске године у старијим (5. до 8. разред) разредима настава се одвијала у 28 одељења. Према томе у укупно 59 одељења школовало се 1234 ђака, или просечно око 21 ученика, што је далеко испод законских норматива 30—34 ученика по одељењу (1, 2).

Рецензенти: др Олга Савић и др Милан Бурсаћ, Београд

Ск. 1. — Мрежа школа у општини Голубац

Sk. 1. — The network of schools in the Golubac commune



У настави је ангажовано 77 радника, што указује на однос од 16 бака по једном предавачу. Исти показатељ за СР Србију износи 19 ученика по једном наставнику. Сходно овоме ниво запослености у основном образовању је виши од истог у Републици (1, 3; таб. 3).

Просторна и функцијска организација основног школства приказана је на скици 1. Са скице се види да је по просторном обухвату и броју школа најразвијенија мрежа повезана са Голубцем. Следећа по просторном обухвату и развијености је школа у Браничеву, за њом је она у Клењу, док релативно најједноставнију организациону шему има школа у Доброј.

Пројекција уписа у 1. разред основне школе у периоду 1987—1994. године дат је у таб. 1.

Таб. 1. — Пројекција уписа у 1. разред основних школа на територији СО Голубац у периоду 1987—1994. године*

Tab. 1. — Projection of enrollment in the first grade of Elementary Schools in the Municipality of Golubac in the period 1987 — 1994*)

Н а с е љ е	Предвиђен број бака у школској години						
	1987/88.	1988/89.	1989/90.	1990/91.	1991/92.	1992/93.	1993/94.
Голубац	29	34	26	24	22	36	29
Добра	2	9	10	9	12	6	14
Брњица	3	9	6	4	5	4	6
Усије	10	—	2	5	2	3	2
Радошевац	5	3	3	7	5	—	2
Војилово	7	4	3	1	2	6	4
Малешево	—	—	2	1	3	1	6
Кривача	7	9	4	7	9	5	9
Двориште	1	6	3	5	7	6	5
Кудреш	4	3	5	5	3	8	5
Житковица	4	3	1	2	3	1	—
Браничево	13	11	7	9	9	11	8
Шувајух	3	7	5	11	8	5	4
Барич	11	4	7	7	5	7	7
Винци	6	2	2	1	4	3	4
Клење	21	8	7	17	7	11	11
Миљевић	8	8	12	5	—	6	4
Свега	134	121	104	120	106	118	118

*) На основу података из пописа СО Голубац (1).

Анализом података о броју бака по одељењима и предвиђеном броју полазника у 1. разред (из таб. 1) утврђена је целисходност рационализације мреже основних школа. Ако се усвоји принцип о формирању чистих одељења на територији коју покрива основна школа из Голубца могу да се формирају до 3 прва разреда (у периоду 1987/1994). Узевши у обзир број деце, растојања од места становања до места школовања и стање објеката најпогодније би било да се ова одељења задрже у Голубцу, Доброј и Малешеву. Одељење првог разреда у Голубцу окупило би баке из Голубца, Винаца, Радошевца и Сладинца. У одељењу првог разреда у Доброј школовала би се деца из Добре и Брњице. Одељење првог разреда у Малешеву окупило би баке из Криваче, Дворишта, Снеготина, Житковице, Кудреша, Војилова и Малешева. У оквиру мрежа

основних школа из Браничева и Клења могуће је да се задржи по једно одељење првих разреда, а најпогодније је да они буду у Браничеву и Крењу. У Браничеву би први разред похаћала деца из Браничева, Усја, Поникви, Бикиња, Барича, Доње Крушевице и Шувајића, Школа у Клењу би окупљала ћаке првих разреда из Клења, Мрчковца, Миљевића и Душманића.

Школовање деце других, трећих и четвртих разреда из Криваче, Дворишта, Снеготина, Житковице, Кудреша, Војилова и Малешева, до евентуалне реконструкције школског простора у Малешеву, најрационалније би се организовало у Кудрешу, Војилову и Дворишту. Остала насеља у општини Голубац би се оријентисала ка насељима са осмогодишњим школама у којима је препоручено концентрисање одељења првих разреда (Голубац, Добра, Браничево и Клење).

Здравство

Здравствена заштита је организована у оквиру Радне организације „Дом здравља Голубац”, који је организациона јединица здравственог центра у Пожаревцу. У њему је 1987. године било запослено 59 радника, од чега: 10 лекара и 4 стоматолога (2). Од специјалистичког кадра у дому здравља стално раде: интерниста, гинеколог и дечији лекар. Повремено долазе и лекари других специјалности, као: рентгенолог, неуропсихијатар, офтамолог и други (2).

Према општој оцени здравству недостаје кадар за реализацију комплексније заштите, што се делимично решава повезивањем са институцијама у Великом Градишту и Пожаревцу.

Мрежа здравствених институција, веза и оријентације насеља ка пунковима приказана је на ск. 2.

Комплекснија заштита и лечење оријентисани су на дом здравља у Голубцу, док се основне услуге пружају у здравственим станицама (Браничево, Клење и Добра) и амбулантама (Барич, Винци и Кривача).

Организациона шема и мрежа институција углавном задовољавају потребе становништва. Озбиљнији проблеми везани су за функционисање појединих здравствених станица и амбуланти и последица су незадовољавајуће, а пре свега непотпуне кадровске структуре (3).

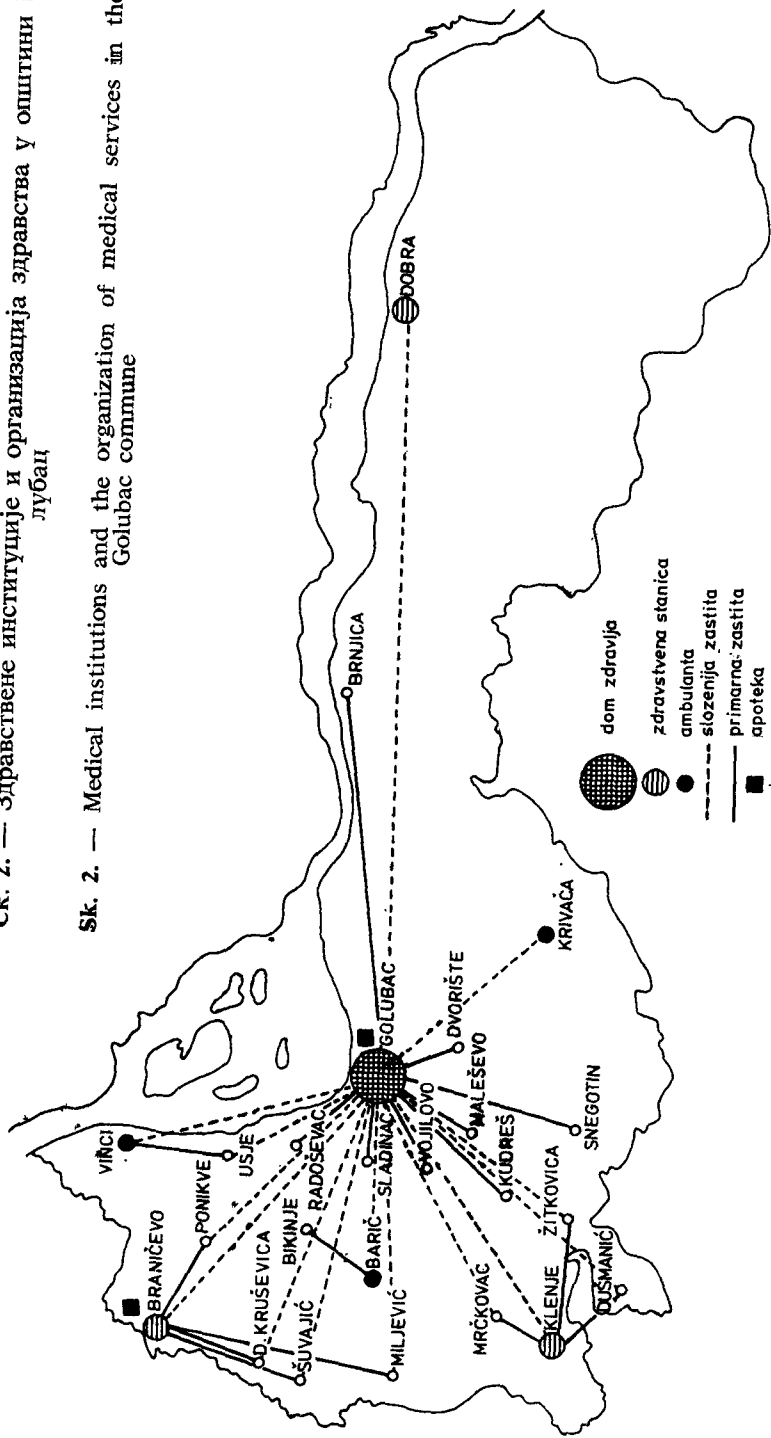
Развој здравствене заштите, у наредном периоду, требало би оријентисати на попуну кадрова и још тешње повезивање са институцијама у општини Велико Градиште. Мрежа здравствених пункова је довољно развијена и у будуће је не би требало значајније ширити. Посебну пажњу требало би усмерити на адаптацију и опремање постојећих станица и амбуланти, чиме би се уз комплетирање лекарског кадра обезбедило ефикасније функционисање здравствене службе.

Мрежа трговине

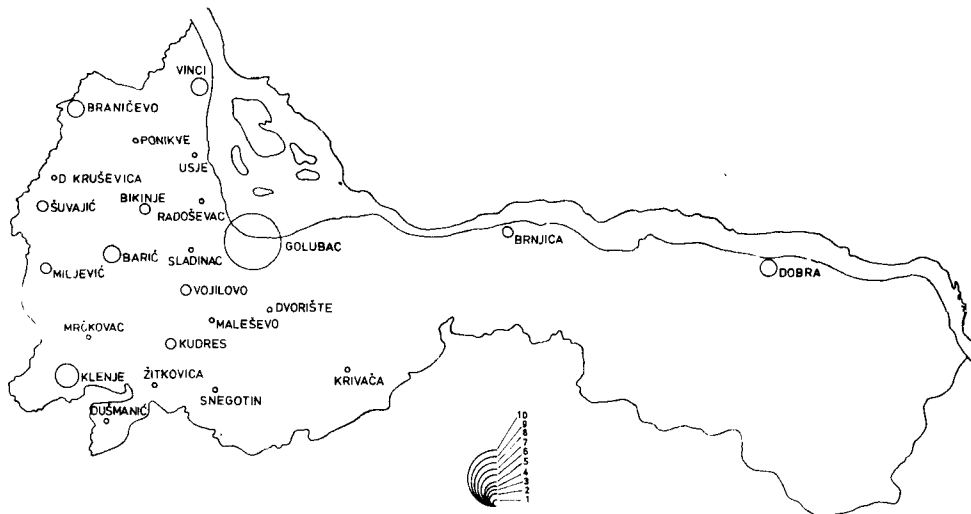
На територији општине Голубац 1987. године било је укупно 75 продавница на мало, од чега: 50 мешовите робе или самоуслуга и 25 специјализованих.

Ск. 2. — Здравствене институције и организација здравства у општини Го
лубац

Sk. 2. — Medical institutions and the organization of medical services in the
Golubac commune



Број и распоред продавница мешовите робе приказан је на **ск. 3**. На мању неравномерност размештаја у овом сегменту снабдевања указује податак да је 1/5 свих продавница концентрисана у Голубцу. Нужно је такође рећи да нема ни једног насеља у општини које је без продавнице робе широке потрошње, што је индикатор задовољавајуће развијености у овој области. На извесне проблеме, међутим, указује анализа квалитета продајног и магацинског простора, који су у појединим насељима нису задовољавајуће (**3**).



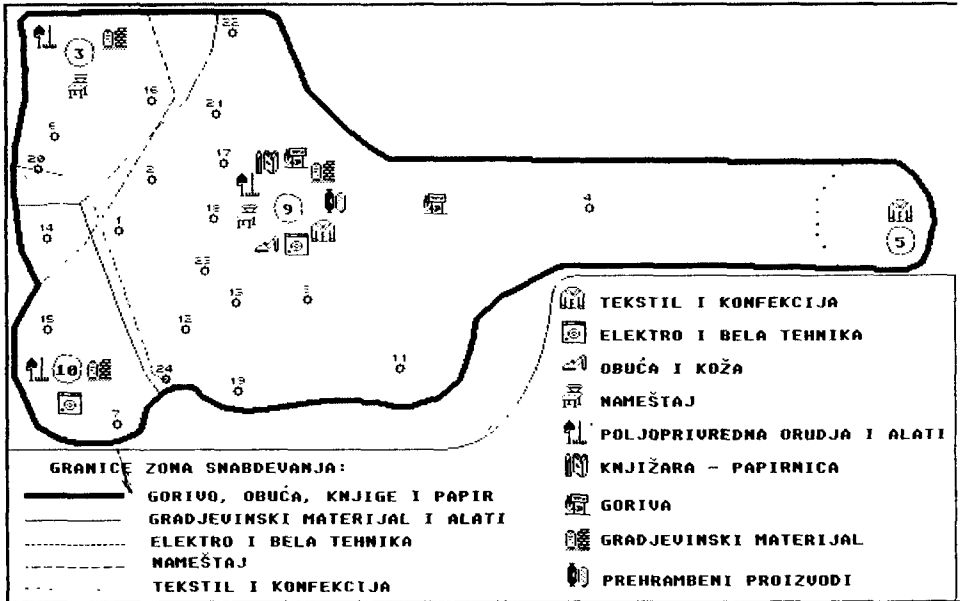
Ск. 3. — Број продавница мешовите робе у насељима општине Голубац 1987. год.

Sk. 3. — The number of general stores in the settlements of the Golubac commune in 1987.

Распоред и структура специјализованих продавница и зоне снабдевања одређеним врстама производа приказани су на **ск. 4**. Од укупног броја специјализованих продавница 17 је у Голубцу, 4 у Браничеву, 3 у Клењу и 1 у Добри. Постојеће продавнице делимично задовољавају потребе становништва. Непотпуна структура, као и асортиман робе упућују потрошаче на снабдевање изван општине. Оријентација становништва из појединих насеља на снабдевање специјализованом робом у другим општинским центрима приказана је на **ск. 5**. (**3**).

Култура

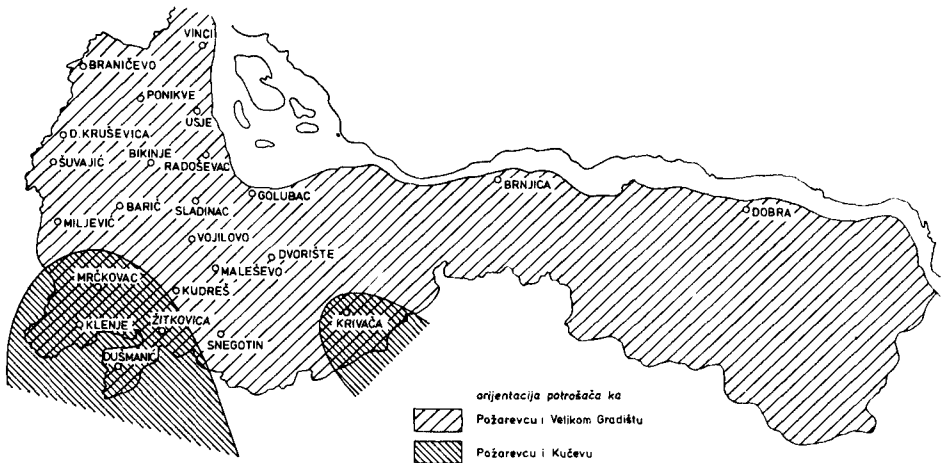
Једина институција, која покрива готово целокупну делатност, у култури је Народни универзитет „Вељко Дугошевић“. У њему је 1987. године радило 6 људи, док за поједине активности ангажује раднике са стране. Основне делатности обухватају: библиотеку, биоскоп и образовање — наменски течајеви и курсеви (**4**).



Ск. 4. — Специјализоване продавнице и зоне снабдевања

Sk. 4. — Specialized stores and supply zones

1. Барич, 2. Бикиње, 3. Браничево, 4. Брњица, 5. Добра, 6. Д. Крушевица, 7. Душманић, 8. Двориште, 9. Голубац, 10. Клење, 11. Кривача, 12. Кудреш, 13. Малешево, 14. Миљевић, 15. Мрчковац, 16. Понијке, 17. Радошевац, 18. Сладинац, 19. Снеготин, 20. Шувајић, 21. Усје, 22. Винци, 23. Војилово и 24. Житковица

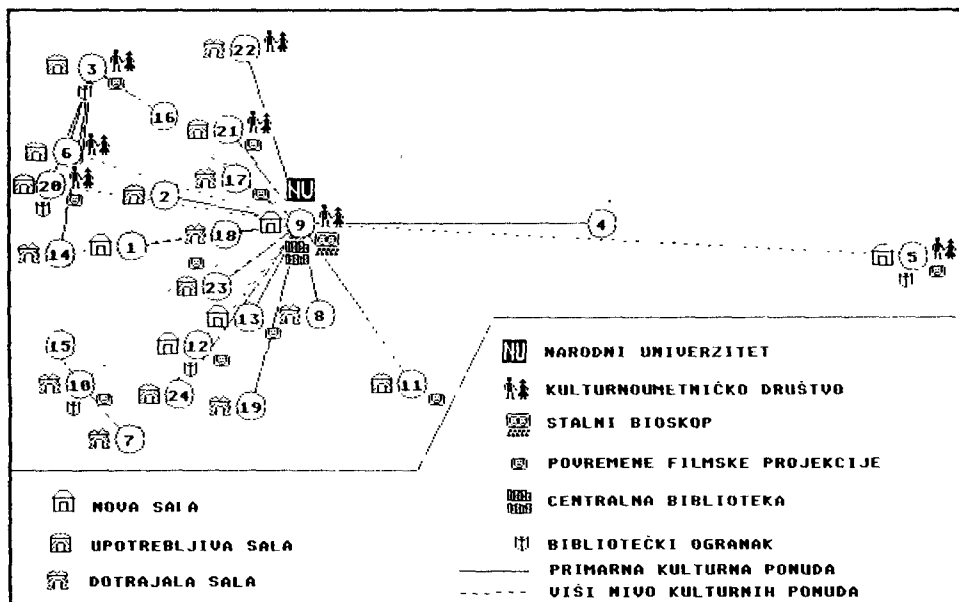


Ск. 5. — Зоне снабдевања појединим врстама робе у центрима изван општине Голубац

Sk. 5. — The zones of supply with specified goods in the centres outside the Golubac commune

Матична библиотека са 1 запосленим и око 22.000 књига (мање од норматива) налази се у Голубцу (4). Огранци, са 500 до 3.000 књига, налазе се у: Доброј, Браничеву, Клењу, Шувајићу и Кудрешу (3; 4) видети ск. 6. У њима нема запослених, већ раде добровољци (3). Године 1987. при крају је било формирање покретне библиотеке, са још једним радником, која би требало да стигне библиобусом до сваког насеља једном у петнаест дана (4).

Једини стални биоскоп је у универзалној сали Дома културе у Голубцу. Опремљен је са савременом киноапаратуром и има 216 седишта (4). Повремене филмске пројекције дају се у домовима културе у појединим селима, тамо где услови дозвољавају (3), видети ск. 6.



Ск. 6. — Институције и објекти везани за културне активности у општини Голубац

Sk. 6. — Institutions and objects linked to cultural activities in the Golubac commune

1. Барич, 2. Бикиње, 3. Браничево, 4. Брњица, 5. Добра, 6. Д. Крушевица, 7. Душманић, 8. Двориште, 9. Голубац, 10. Клење, 11. Кривача, 12. Кудреш, 13. Малешево, 14. Миљсвић, 15. Мрчковац, 16. Поникве, 17. Радошевац, 18. Сладинац, 19. Снеготин, 20. Шувајић, 21. Усје, 22. Винци, 23. Војилово и 24. Житковица

Осим наведених активности организује се и неколико концерата и гостовања позоришних представа годишње (4). Од ширег значаја су две културне манифестације „Голубачки котлић” са једанаестогодишњом традицијом и „Дани филмске комедије” (фестивал са званичним наградама) који се организују од 1983. године.

Културно-уметнички аматеризам је недовољно развијен, а последњих година је и упадању (3), што је пре свега последица лоших услова и малих улагања. Распоред друштва, активних 1987. године, приказан је на ск. 6.

У свим насељима општине, осим Брњице, постоје домови културе. Најчешће грађени као саставни делови задружних домова, у послератном периоду, и дотрајали, не дају основе за развој културних активности. Нови домови саграђени су (после 1980. године) или адаптирани у: Баричу, Кудрешу, Малешеву и Доброј (3), видети ск. 6.

Главни потенцијали за развој културних активности, у наредном периоду, су поред улагања у проширење мреже институција у оживљавању и јачању културно-уметничког аматеризма у сеоским насељима, што поред значаја за развој културе може имати утицаја и на друге активности, а пре свих на туризам.

У п р а в а

Осим Скупштине општине са органима управе у Голубцу постоји и 7 месних канцеларија. Мрежа месних канцеларија и њима припадајућих насеља приказана је на ск. 7.

Организациона шема рада месних канцеларија готово у потпуности задовољава. Једино би се могло размишљати о извесном растерећењу оне у Голубцу и преоријентацији појединих сеоских насеља (пре свих Војилова и Сладинца) ка месној канцеларији у Баричу, а Миљевић ка Доњој Крушевици.

У д р у ж е њ а г р а ђ а н а

Најзначајнију активност у овој области имају ловачка, спортска друштва и клубови. Њихов размештај и везе приказани су на ск. 8.

ЗАЈЕДНИЦЕ НАСЕЉА

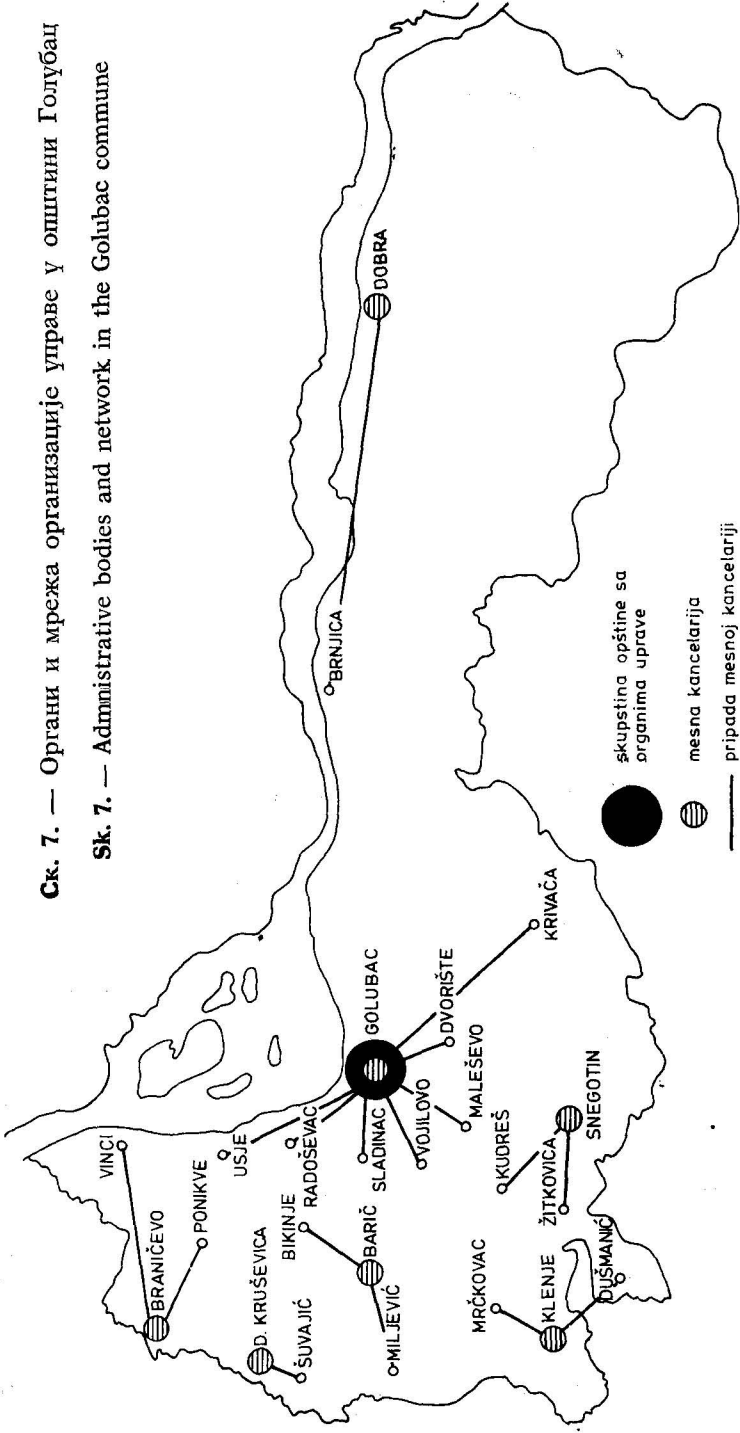
Кроз функционалне везе и организовање животних активности на територији општине Голубац издиференцирале су се заједнице насеља са центрима: Голубац, Браничево, Клење и Добра. Њихови центри и припадајућа насеља приказани су у таб. 2.

Заједнице насеља се нису издиференцирале у посебне подсистеме. На то указује знатна нехомогеност у појединим групама насеља. У заједници насеља која гравитирају Голубцу постоје тенденције прерастања Криваче у центар нижег реда, што је последица удаљености и извесне изолованости овог насеља, као и отварања индустријског погона. Спонтано се одвија и процес концентрације функција и диференцирања центра нижег реда и у Малешеву, за који постоје знатно повољнији услови, како у смислу интеграције подсистема тако и геоположајних предиспозиција.

Заједницу насеља која гравитирају Браничеву карактерише још нижи ниво системске интеграције. Поједина насеља у њој се функционално и у области организације животних активности повезују директно са

Ск. 7. — Органи и мрежа организације управе у општини Голубац

Sk. 7. — Administrative bodies and network in the Golubac commune



Голубцем. Ово се пре свих односи на: Барич, Бикиње и Винце. Периферни положај ових насеља и већи гравитациони потенцијал Голубца, као и доскора минимална понуда Браничева, у функционалној сфери, у високом степену ометају интеграцију овога подсистема. У новије време, са развојем индустрије и концентрацијом понуде у терцијарним делатностима, стварају се могућности успостављања стабилнијих односа и веза у заједници насеља Браничево.

Таб. 2. — Заједнице насеља у општини Голубац

Tab. 2. — Community of settlements in the Municipality of Golubac

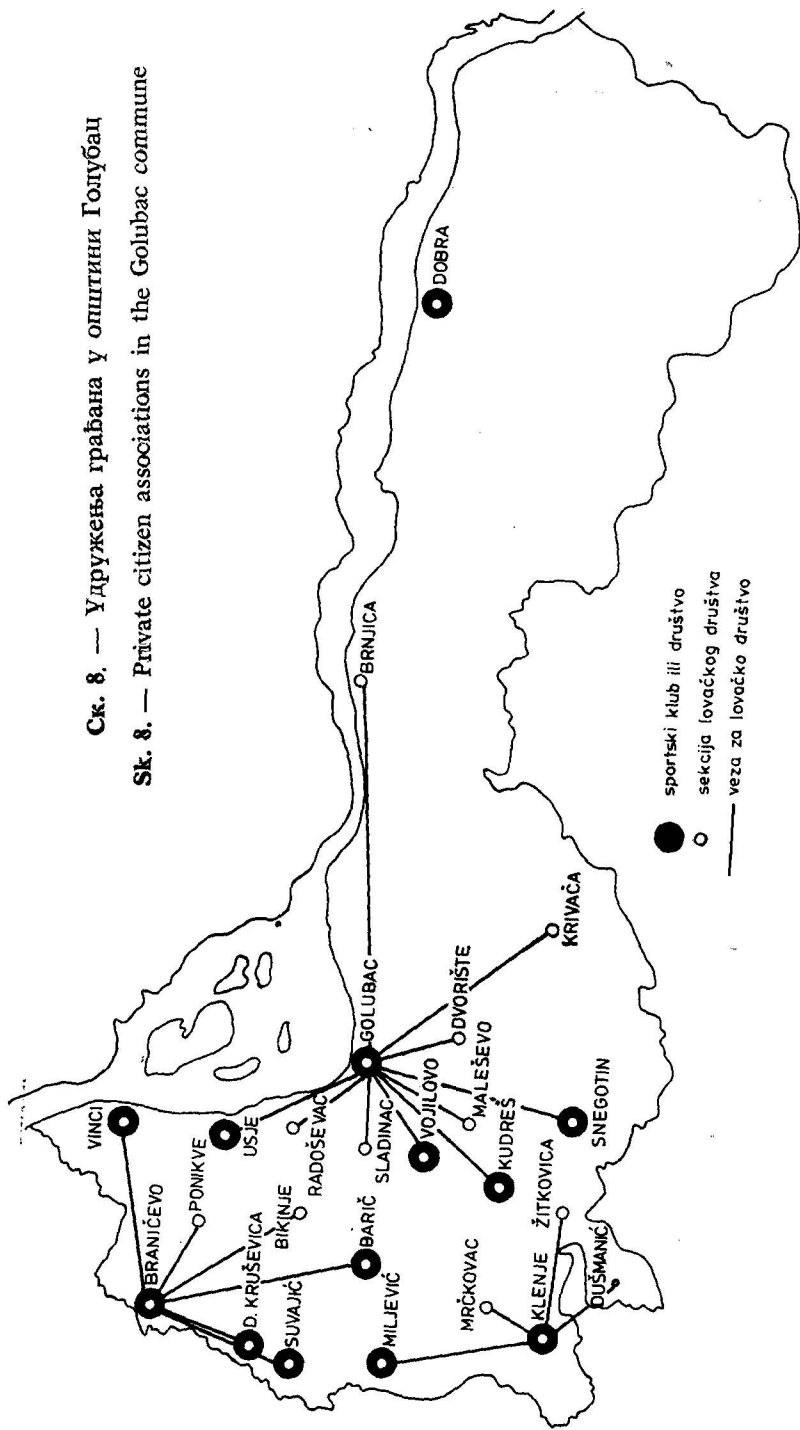
Центар заједнице	Остала насеља
Голубац	Усије Сладинац Војилово Малешево Кудреш Житковица Снеготин Двориште Кривача
Браничево	Доња Крушевица Шувајић Поникве Винци Бикиње Барич
Клење	Миљевић Мрčkовац Душманић
Добра	Брњица

Заједница насеља Клење се у организационој и функционалној сфери ослања на Раброво (центар ван општине Голубац). Сходно томе она не представља самосталан и целовит подсистем у оквиру општине Голубац. Уједно су и њене везе са општинским центром, а тиме и системом насеља, најмање изражене. Овој групи насеља у мањој мери гравитирају Кудреш и Житковица (насеља из заједнице Голубац), што би са изградњом савремене попречне саобраћајнице у општини могло да се интензивира.

Најнижи ниво повезаности констатован је код заједнице насеља која гравитирају Доброј. Ова група насеља је издвојена условно и у системском смислу не чини целину. Везе Брњице за Добру исказују се у делимичном повезивању организовања појединих животних активности, иначе је у многим областима ослањање на Голубац доминантно. У извесном смислу Добра не представља централно насеље (нема изражену гравитациону сферу), већ је развијеније самостално насеље које се директно повезује са системом вишег реда. На ово је најзначајнији утицај извршио периферни географски положај овога насеља у оквиру општине Голубац.

Ск. 8. — Удружења грађана у општини Голубац

Sk. 8. — Private citizen associations in the Golubac commune



Величинска класификација и промене

У општини Голубац преовлађује број малих сеоских насеља. То је имало утицаја и на просечну величину насеља (која је приказана у таб. 3). Из табеле се може уочити и опадање броја становника, како у општини тако и у појединим местима. Овај процес прати и концентрација становништва у Голубцу, док мања сеоска насеља имају све мање житеља. Потврда овакве тенденције и неуједначености промена је пораст стандардне девијације и коефицијента варијације величине у табели 3.

Таб. 3. — Промена апсолутне, просечне величине насеља и коефицијенти варијације (CV) (у периоду 1948—1981. године)

Tab. 3. — Variations in absolute, average size of settlements and variation factors (CV), in the period 1948 — 1981

	1948	1953	1961	1971	1981	CV
ДОБРА	1495	1539	1603	1139	918	0,20
ГОЛУБАЦ	1373	1430	1743	1779	1924	0,13
ДУШМАНИЋ	276	282	273	251	214	0,10
МРЧКОВАЦ	554	537	520	472	437	0,09
ДВОРИШТЕ	725	747	727	679	590	0,08
МАЛЕШЕВО	508	497	481	441	413	0,08
ПОНИКВЕ	138	132	126	117	112	0,08
ВИКИЊЕ	444	413	382	391	355	0,08
ВОЛИЛОВО	556	560	537	513	454	0,07
КЛЕЊЕ	884	960	967	852	794	0,07
СЛАДИНАЦ	335	325	326	286	280	0,07
БРЊИЦА	632	664	720	590	605	0,07
ШУВАЈИЋ	475	536	492	470	447	0,06
БАРИЋ	790	800	797	722	703	0,05
СИЕГОТИН	430	422	392	384	385	0,05
Д. КРУШЕВИЦА	559	566	542	521	496	0,05
ВИНЦЕ	454	466	454	424	414	0,04
ЖИТКОВИЦА	327	344	350	325	310	0,04
МИЉЕВИЋ	852	870	840	848	770	0,04
КРИВАЧА	741	738	741	705	673	0,04
КУДРЕШ	402	400	385	380	371	0,03
УСИЈЕ	393	399	396	371	380	0,03
РАДОШЕВАЦ	340	359	345	353	363	0,02
БРАНИЧЕВО	1161	1181	1181	1164	1138	0,01
ОПШТИНА	14844	15166	15320	14178	13541	
Просечна величина	618,5	632,0	638,3	590,7	564,4	
Стандардна девијација	331,6	346,2	391,0	355,8	364,3	
Варијација	0,536	0,547	0,612	0,602	0,645	

*) Према подацима из (5).

Степен и простор концентрације оцењен је методом центрографске тенденције. У таб. 4. констатовано је незнатно померање демографског средишта општине ка северозападу. Према томе, изражен је процес пораста или стагнације у величини насеља у Подунавском и Браничевском делу општине док насеља у брдско-планинским пределима губе становништво.

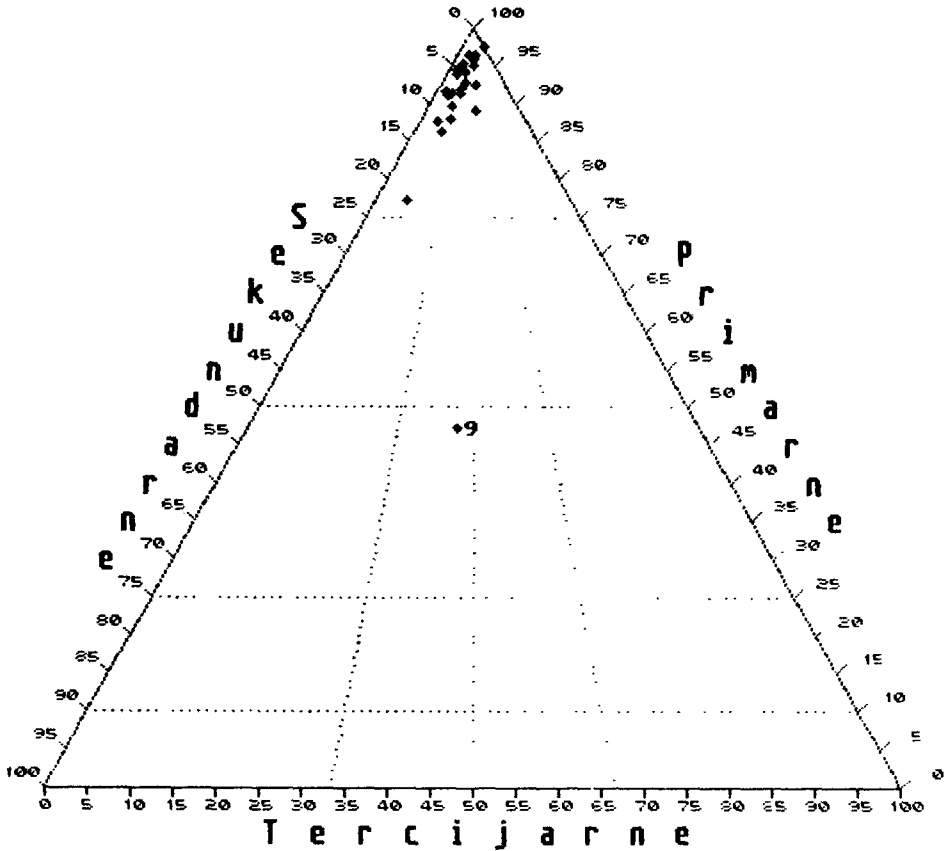
Присутан је и процес концентрације становништва у највећем насељу, на шта указује и смањење стандардизоване удаљености становништва од демографског центра у таб. 4.

Таб. 4. — Центрографско средиште концентрације насељености и стандардизована удаљеност

Tab. 4. — Centographic centre of concentration of population and standardized distance

Година	Географска ширина (Гаус-Кригерове координате)	Географска дужина	Стандардизована удаљеност
1948	7549.6	4944.7	9.7
1953	7549.6	4944.7	9.7
1961	7549.8	4944.7	9.8
1971	7549.1	4944.8	9.1
1981	7549.0	4944.8	8.7

*) Израчунато према подацима (5; 6).

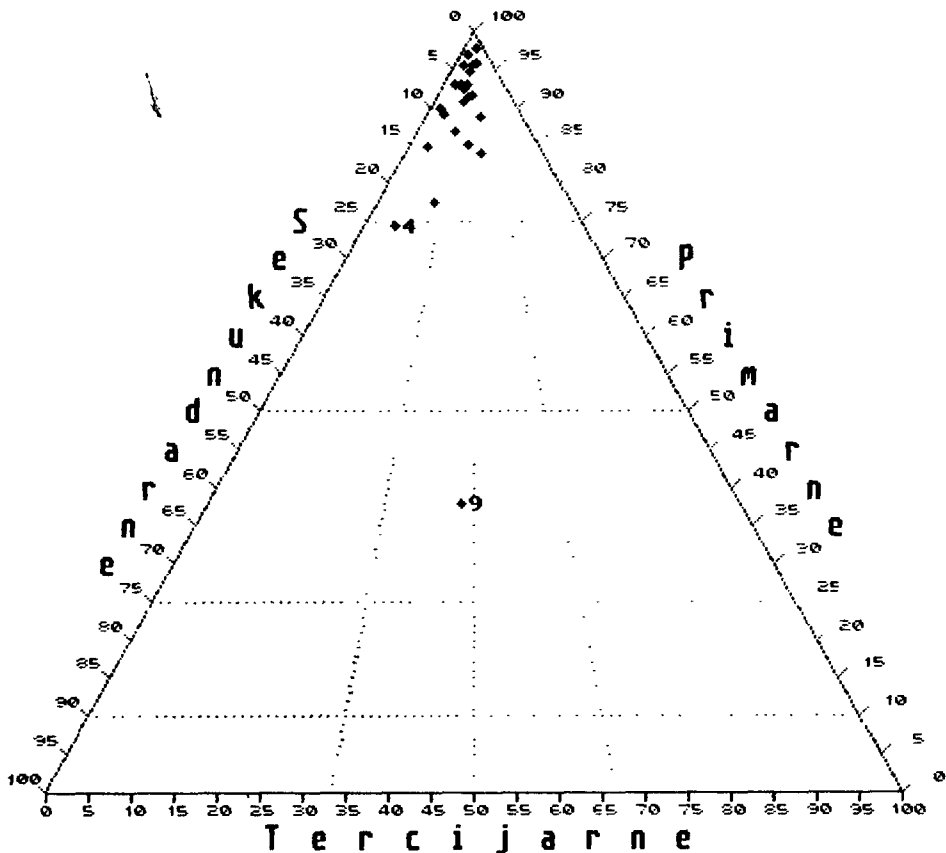


Ск. 9. — Типови насеља према структури активног становништва 1961. 9. Голубац

Sk. 9. — Types of settlements according, to the structure of working age population in 1961

Насеља према структури делатности, степену и смеру структурних промена

Класификација насеља према структури делатности приказна је на скицама 9, 10. и 11. У општини постоји једно мешовито насеље — Голубац. Трансформацијом структуре делатности и смањењем учешћа пољопривредног становништва, што је континуиран процес у посматраном периоду, ово насеље се приближава типу малих урбанизованих места. Године 1961. остале насеобине, искуључујући Брњицу, чиниле су хомогену групу примарних села (видети скицу 9). Наредни попис становништва, 1971. године, показује извесно раслојавање међу селима у општини. Овакво стање је још израженије 1981. године. У прелазној групи села



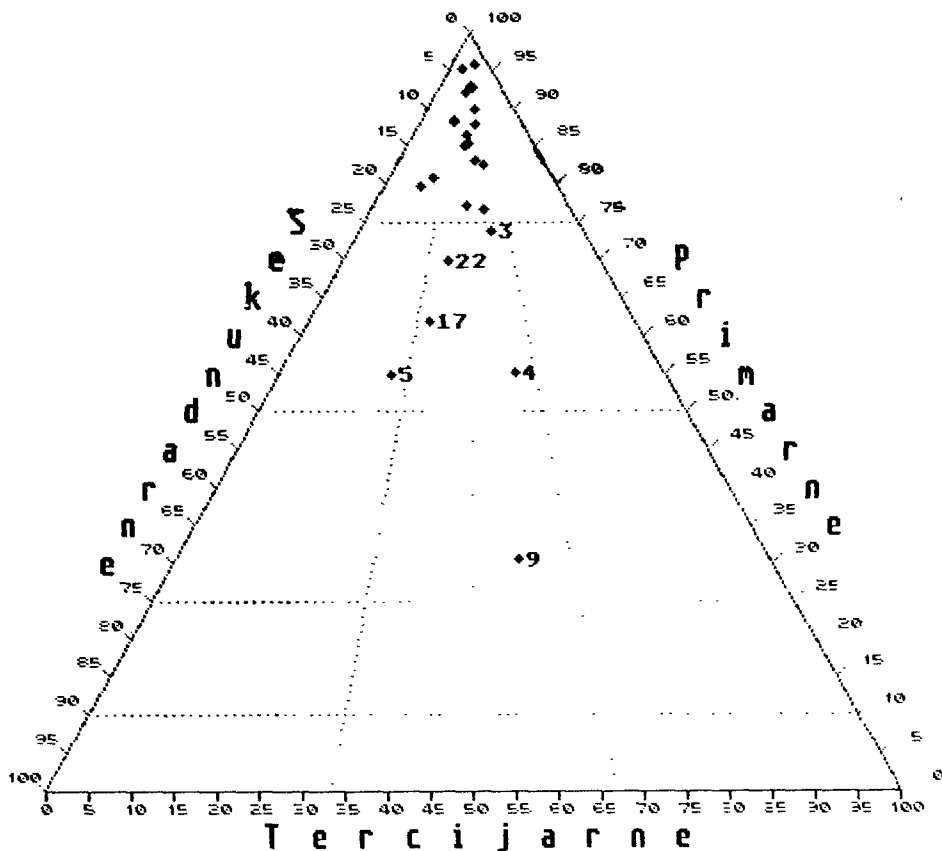
Ск. 10. — Типови насеља према структури активног становништва
1971. године

Sk. 10. — Types of settlements according to the structure of
working age population in 1971

4 Брњица и 9. Голубац

са језгром непољопривредних делатности су Браничево, Винце, Радошевац, Брњица и Добра (видети скицу 11). Последња два насеља из ове групе су се значајно приближила категорији мешовитих насеља. Трансформација типова насебина према структури делатности указује на тенденцију концентрисања терцијерног сектора и развој нуклеуса. Од ове правилности у највећој мери одступа Добра, код које је демантован пораст учешћа активних у секундарним делатностима.

После 1981. године у Браничеву, Малешеву и Кривачи отворени су индустријски капацитети, што је уз општи процес смањења учешћа непољопривредног становништва вероватно утицало на још бржу измену структуре делатности у овим и околним селима, а тиме и на типологију насеља у општини.



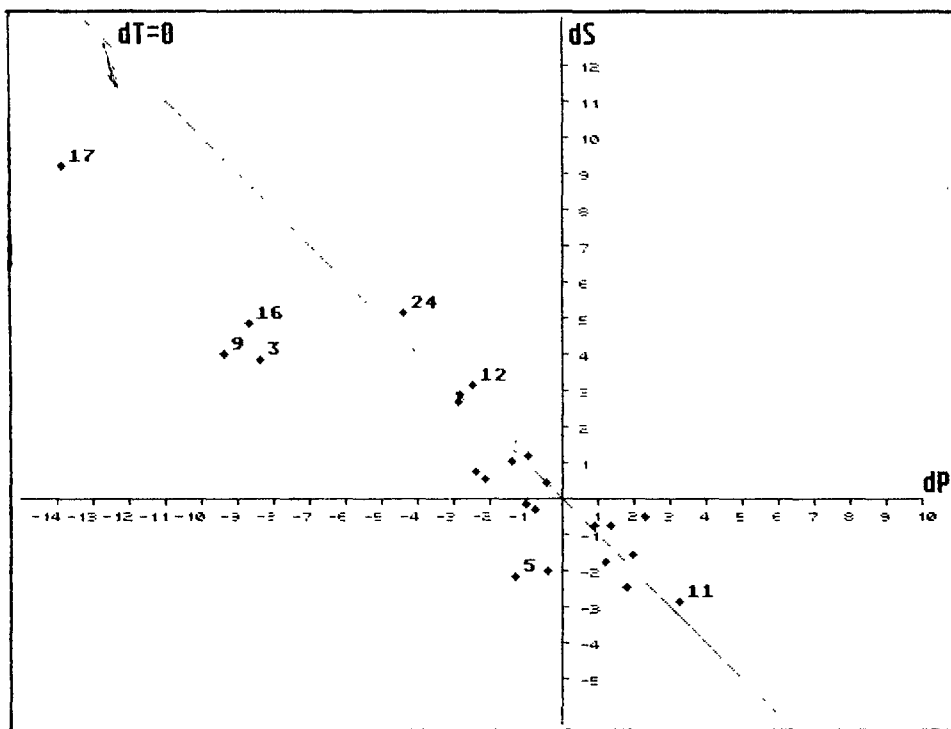
Ск. 11. — Типови насеља према структури активног становништва 1981. године

Sk. 11 — Types of settlements according to the structure of working age population in 1981

3. Браничево, 4. Брњица, 5. Добра 9. Голубац, 17. Радошевац и 22. Винци

Промене структуре делатности приказане су методом А. В е љ к о-
в и ћ а на скицама 12. и 13.

У периоду од 1961. до 1971. године у највећем броју насеља преовла-
ђују релативно мале (до 3 процентна поена) промене. Најизразитије
структурне промене биле су у Радошевцу и карактерише их велики по-
раст учешћа активних у секундарним делатностима. Нешто блаже про-
мене констатоване су у Пониквама, Браничеву и Голубцу, где је уједна-
чен пораст учешћа активних у секундарним и терцијарним делатностима.
У наведеном периоду у Житковци је забележен пораст учешћа активних
у секундарним делатностима уз незнатно смањење терцијаре. Међу насе-
љима у којима је повећано учешће пољопривредника истиче се Кривача
(видети ск. 12).

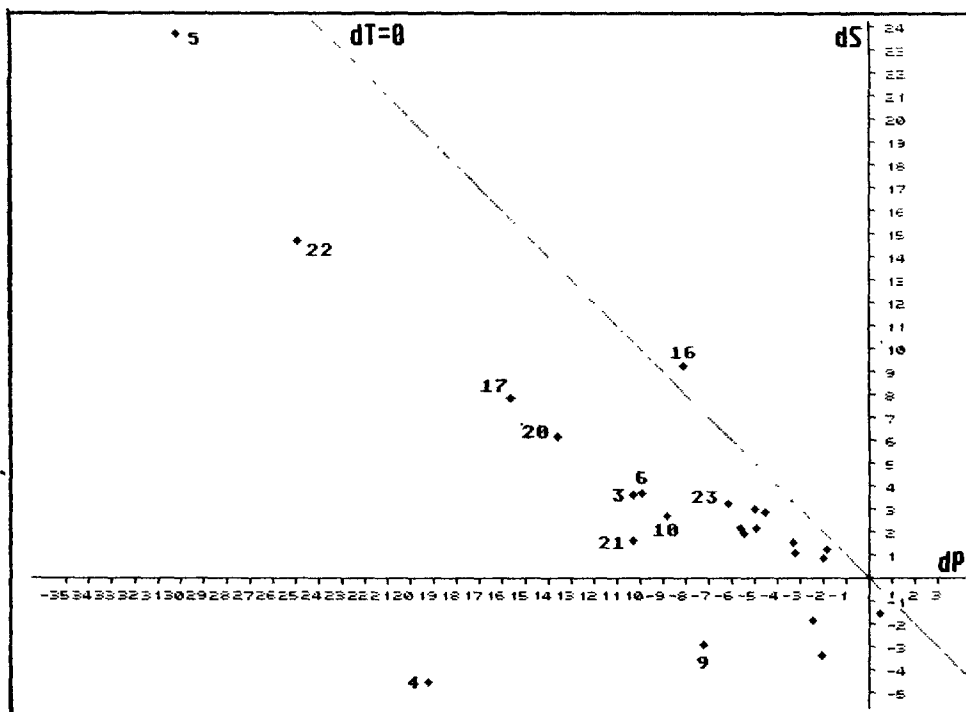


Ск. 12. — Промене структуре делатности у насељима у периоду
1961—1971. године

Sk. 12. — Changes in the structure of activities in settlements
in the period 1961—1971

1. Барич, 2. Биџиње, 3. Браничево, 4. Брњица, 5. Добра, 6. Д. Крушевица,
7. Душманић, 8. Двориште, 9. Голубац, 10. Клење, 11. Кривача, 12. Куд-
- реш, 13. Малешево, 14. Миљевић, 15. Мрчковац, 16. Поникве, 17. Радоше-
- вац, 18. Сладинац, 19. Снеготин, 20. Шувајић, 21. Усје, 22. Винци, 23. Во-
- јилово и 24. Житковица

У периоду од 1971. до 1981. године појачан је пораст учешћа активних у терцијарним делатностима. У односу на просек најизразитије структурне промене забележене су у Доброј (раст секундарног сектора) и Винцу (раст секундарног и терцијарног сектора). Изразит пораст учешћа активних у терцијарним делатностима уз смањење учешћа у секундарним јавио се у Брњици. Групу насеља са нешто мањим, али још увек значајним структурним променама чине: Радошевац, Поникве, Шувајић и Голубац у коме је такође дошло до опадања учешћа активних у секундарним делатностима и пораста терцијаре. Надрпросечне структурне промене биле су и Усју, Браничеву, Доњој Крушевици, Клењу и Војилову, али знатно блаже од поменутих екстрема (видети ск. 13).



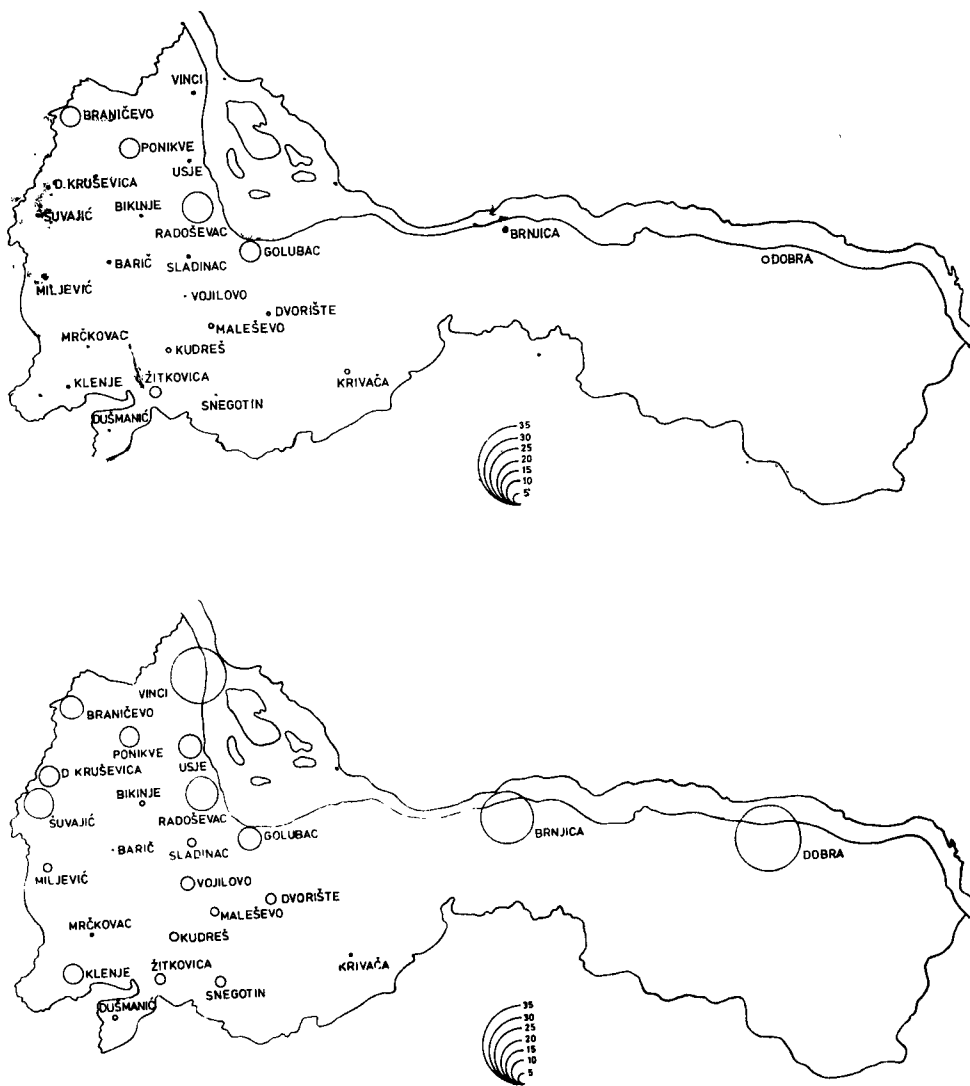
Ск. 13. — Промене структуре делатности у насељима у периоду 1971—1981. године

Sk. 13. — Changes in the structure of activities in settlements in the period 1971—1981

1. Барич, 2. Бикиње, 3. Браничево, 4. Брњица, 5. Добра, 6. Д. Крушевица, 7. Душманић, 8. Двориште, 9. Голубац, 10. Клење, 11. Кривача, 12. Кудреш, 13. Малешево, 14. Миљевић, 15. Мрчковац, 16. Поникве, 17. Радошевац, 18. Сладинац, 19. Снеготин, 20. Шувајић, 21. Усје, 22. Винци, 23. Војилово и 24. Житковица

Укупан износ структурних промена (апсолутни износ) приказан је на ск. 14. и у таб. 5. Интензитет структурних промена је повећан од 1971. до 1981. године у односу на претходни период. Док су од 1961. до 1971

године најинтензивније промене у структури делатности забележене у насељима дуж пута од Голубца ка Пожаревцу, у наредном периоду овај процес се проширило на сва насеља око Дунава и у доњем току Пека.



Ск. 14. — Структурне промене у насељима општине Голубац
 (А. — период 1961—1971. година и Б. — период 1971—1981. година

Sk. 14. — Structural changes in the settlements of the Golubac commune
 A — period 1961—1971 and B — period 1971—1981

Таб. 5. — Укупне промене у структури делатности

Tab. 5. — Total changes in the structure of activity

	Насеље 1961—1981.	Период 1961—1971.	1971—1981.
Добра	33.70	3.48	30.22
Радошевац	29.46	13.86	15.60
Винце	26.86	1.97	24.89
Брњица	26.68	2.88	23.80
Голубац	19.59	9.38	10.21
Браничево	18.63	8.39	10.24
Поникве	17.89	8.69	9.20
Шувајић	15.32	1.78	13.54
Д. Крушевица	12.22	2.36	9.86
Усије	11.47	1.18	10.29
Клење	11.10	2.34	8.82
Житковица	10.59	5.12	5.47
Двориште	8.01	2.40	5.61
Малешево	7.82	2.86	4.96
Кудреш	7.44	3.13	4.31
Војилово	7.18	1.03	6.15
Сладинац	6.98	2.46	4.52
Миљевић	6.31	1.39	4.92
Снеготин	5.86	0.42	5.44
Кривача	5.10	3.27	1.83
Бикиње	4.37	1.15	3.22
Душманић	4.16	0.92	3.24
Барич	3.67	2.11	1.56
Мрчковац	3.37	1.40	1.97
ОПШТИНА			
Просек	12.66	3.30	9.16

*) На основу података (7).

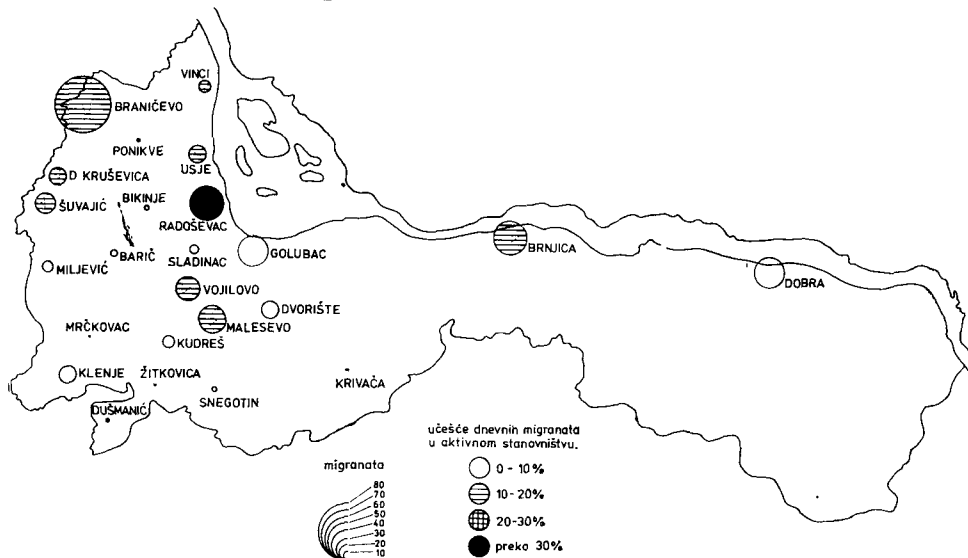
Дневне миграције и њихов утицај на насеља

Општина Голубац се у целини одликује малим дневним миграцијама. Пописом становништва, 1981. године, утврђено је да су на овом подручју живела 573 дневна мигранта, што чини 8,27% од активног становништва (8). Поређење са подацима о радницима запосленим ван места боравка указује да у дневним миграцијама готово да није било пољопривредника. Отуда, поређење са активним становништвом у непољопривредним занимањима даје потпунију слику о обиму и карактеру овог процеса. Готово 1/3 запослених (33,20%) у непољопривредним делатностима су дневни мигранти, од чега највећи део чине запослени у другим насељима исте општине.

На ск. 15. приказан је број и учешће дневних миграната у активном становништву за сва насеља општине Голубац. Највећи број миграната је у Браничеву, док је најзначајније учешће у активном становништву констатовано у Радошевцу. У осталим насељима овај процес је слабије

изражен. Центри рада су Голубац, Добра и делимично Брњица у подунавском делу и Браничево у долини Пека. Мањи део дневних миграција оријентисан је и ка Великом Градишту, што је нарочито изражено у насељима доњег Пека, а делимично и код оних дуж бердапске магистрале.

Утицај дневних миграција на централитет насеља оцењен је методом А. Вељковића приказаним на ск. 16. Највиши степен аутономности насеља показује Голубац. У прелазну групу, са малим утицајем дневних миграција и испод 50% непољопривредног становништва, спадала је 1981. године Добра.



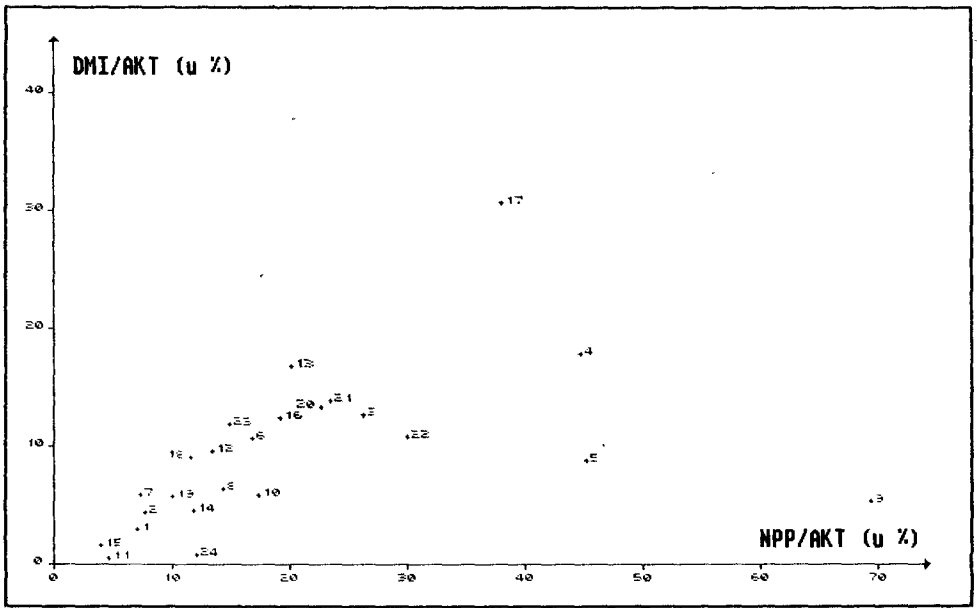
Ск. 15. — Дневни мигранти у насељима општине Голубац 1981. год.

Sk. 15. — Daily migrants in the settlements of the Golubac commune in 1981

Остала насеља према подацима из пописа становништва не показују значајнији централитет. Отварањем индустријских погона, после 1981. године, односи у мрежи насеља су измењени. Ово се нарочито односи на Браничево, у коме је наведени процес најинтензивнији, а делом Кривачу и Малешево, услед чега је дошло до бројних структурних промена у насељу и јачања гравитационих утицаја.

Централитет насеља, развијеност терцијарно-квартарног сектора оцењен је Rochfort-овим методом на скици 17. Без обзира на резерве у односу на ову методу, које произилазе из непотпуне развијености насеобинског система и неодговарајућих података о активнима према месту становања уместо према месту рада, она се може прихватити као најпотпунија при истраживању општинских мрежа насеља.

По свом централитету истиче се општинско средиште — Голубац. Остала насеља без обзира на извесно издвајање Брњице, Браничева и Добра не исказују значајнији централитет. Ово је уједно и индикатор ниског нивоа развијености насеобинског система у коме није у потпуности успостављена хијерархијска структура централних насеља.



Ск. 16. — Однос учешћа дневних миграната и непољопривредног у активном становништву 1981. године

Централна насеља

Sk. 16. — The share of daily migrants and non-agricultural population in working age population in 1981

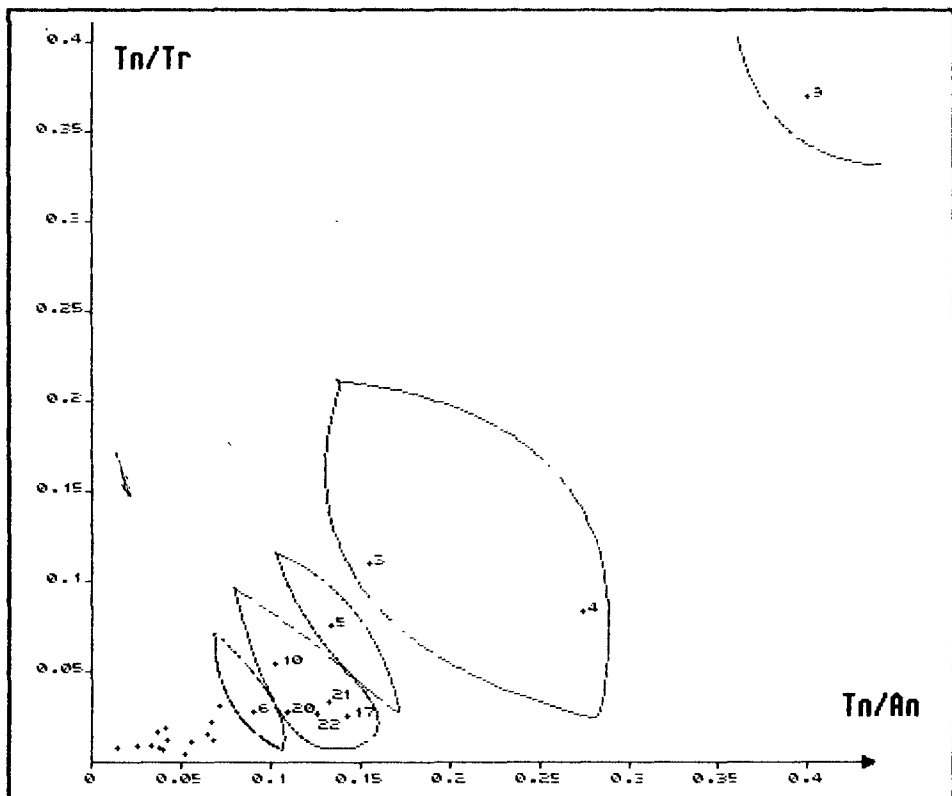
Centrality of settlements

1. Барич, 2. Бикиње, 3. Браничево, 4. Брњица, 5. Добра, 6. Д. Крушевица, 7. Душманић, 8. Двориште, 9. Голубац, 10. Клење, 11. Кривача, 12. Кудреш, 13. Малешево, 14. Миљевић, 15. Мрчковац, 16. Поникве, 17. Радошевац, 18. Сладинац, 19. Снеготин, 20. Шувајић, 21. Усје, 22. Винци, 23. Војилово и 24. Житковица

Опремљеност насеља

(хијерархија по развијености)

На основу искустава из урбанистичке и просторно-планерске теорије и праксе изведен је систем бодовања примењен у овом истраживању. Као основа послужиле су норме за опремање дате у раду „Уређење сеоских територија и насеља” Б. Симоновића (9, 149—175). Њиховом трансформацијом и допуном, за областима које нису нормиране, утврђена је бодовна листа приказана у таб. 6.



Ск. 17. — Централитет насеља општине Голубац

Sk. 17. — Centrality of the settlements of the Golubac commune

1. Барич, 2. Бикиње, 3. Браничево, 4. Брњица, 5. Добра, 6. Д. Крушевица,
7. Душманић, 8. Двориште, 9. Голубац, 10. Клење, 11. Кривача, 12. Кудреш,
13. Малешево, 14. Миљевић, 15. Мрчковац, 16. Поникве, 17. Радошевац,
18. Сладинац, 19. Снеготин, 20. Шувајић, 21. Усје, 22. Винци, 23. Војилово и 24. Житковица

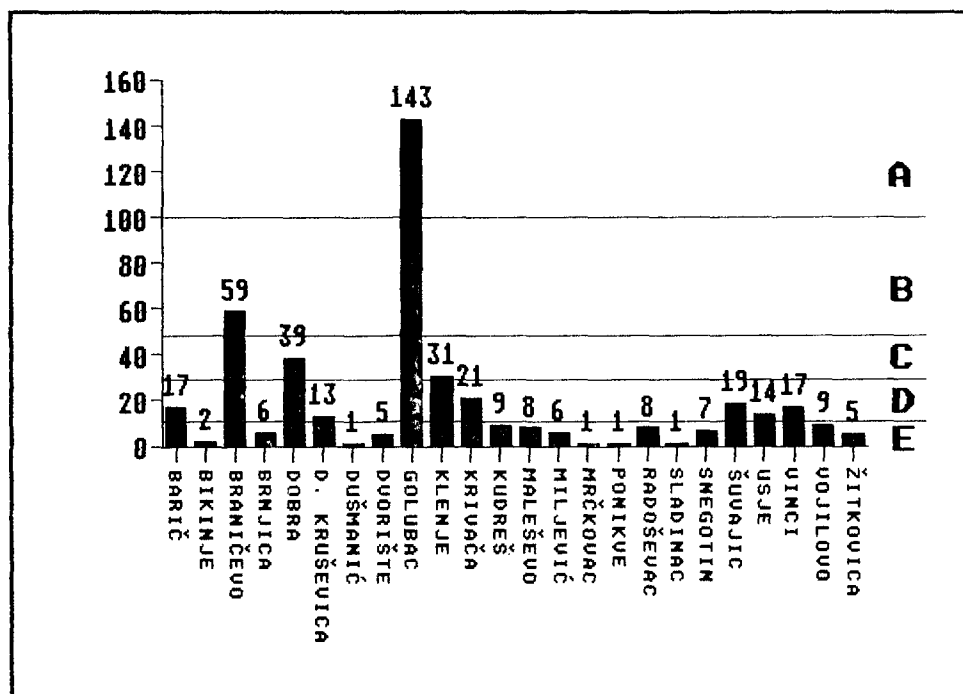
Сабирањем бодова за поједине делатности добијен је скор за свако појединачно насеље, приказан на ск. 18.

На територији општине Голубац постоје следећи типови насеља, према опремљености: 1. Општински центар (А) — Голубац, 2. Субопштински центар (В) — Браничево, 3. Центри заједнице села (С) — Клење, Добра (као прелазни облик), 4. Села са центром услуга (Д) — Барич, Доња Крушевица, Кривача, Шувајић, Усје и Винце, као и 5. Примарна сеоска насеља (Е).

Таб. 6. — Бодови за оцену развијености насеља у општини Голубац

Tab. 6. — Points for estimation of development of settlements in the Municipality of Golubac

Делатност	Облик исказивања делатности	Бодови
Школство	Осмогодишња школа	8
	Четвороразредна школа	4
Здравство	Дом здравља	10
	Здравствена станица	6
	Апотека	6
	Амбуланта	4
Култура	Народни универзитет	10
	Централни биоскоп	10
	Централна библиотека	10
	Културно-уметничко друштво	6
	Библиотечки огранак	4
	Повремени биоскоп	3
Управа	Седиште СО	12
	Месна канцеларија	6
Трговина	Специјализоване продавнице	3
	Мешовите продавнице	1 x број
Удружења	Спортско	3 x број
	Ловачко	1
Банкарство	Експозитура	5



Ск. 18. — Скор листа за оцену опремљености насеља

Sk. 18. — Score list for evaluating the development level of settlements

ТИПОВИ И РАЗВОЈНА СНАГА ЦЕНТРАЛНИХ НАСЕЉА

Упоредном анализом резултата претходних истраживања издвојена су следећа централна насеља и утврђене њихове развојне снаге:

1. **Голубац** — је општински центар. На исти начин је дефинисан и његов положај у систему насеља Подунавске међуопштинске регионалне заједнице (10). О континуитету утицаја на насеобине у околини говоре подаци о значају овога насеља кроз дужи историјски период. Стратешки а затим и трговачки центри постоје на територији данашњег Голубца још у старом и средњем веку (11, 7—12). Ослобођењем Србије од Отоманске власти насеље губи на значају свдећи се на локални трговачко-занатски центар (11, 31—39). У периоду интензивне индустријализације Голубац је остао, услед приграничног положаја, неразвијених комуникација и физичко-географских ограничења, по страни од главних токова (11, 49, 62—64, 195). Од тога доба па све до данас он се превасходно оријентише на сферу услуга и управе, а у новије време и на туризам.

Физичко-географска ограничења узан приобални појас, угроженост високим водама Бердапског језера, као и друштвено-географска и саобраћајна изолованост уз неразвијено залеђе, утицати су на спорији напредак у односу на друга централна насеља у Подунављу. Голубац данас представља слаб центар развоја (изражен пре свега у сфери управе и услуга) са неразвијеном и веома суженом простором утицаја. Наведена ограничења онемогућавају већу концентрацију секундарних делатности у самом насељу, тако да су перспективе у концентрацији терпијарно-квартарних делатности главни правац будућег развоја.

2. **Браничево** — је секундарни општински центар (10). У насељу је преовлађивала пољопривредна производња. У новије време изграђени су значајнији капацитети у прехранбеној индустрији, што уз концентрацију услуга битно мења положај и улогу овога насеља у општинском насеобинском систему.

Веома повољан географски положај уз мали број ограничавајућих утицаја (међу којима су најважнији сукоб просторног развоја индустрије са пољопривредном производњом на земљишту високог квалитета и близина знатно јачег центра — Великог Градишта) указују на значајне могућности даљег напретка Браничева.

3. **Клење** — је центар заједнице села у југозападном делу општине. Својим положајем је оријентисано ка Раброву, секундарном општинском центру у општини Кучево. Везе са осталим деловима система насеља општине Голубац су релативно слабе. Мање могућности у правцу системске интеграције отварају се повезивањем савременим путем са општинским центром.

Повољан географско-саобраћајни положај (добра путна и железничка повезаност са главним центрима развоја у региону) омогућавају интензивнији напредак Клења. Значајна сметња овоме процесу је близина развијенијег Раброва и периферни положај у матичном систему насеља. Отуда би главни правац развоја требало тражити у стварању двојног центра Раброво — Клење и рационалној подели функција у овом делу региона и евентуалном конституисању у посебну заједницу.

4. Добра — је развијеније самостално насеље са јачим нуклеусом непољопривредних делатности. Периферни географски положај у односу на насеља у општини, а поготову у односу на токове у региону знатно сужавају сферу веза и утицаја овога насеља.

Нешто боље перспективе за активирање и укључивање Дobre у при вредне токове уз интензивније системско повезивање даје изградња са-времене Ђердапске магистрале од Голубца ка Доњем Милановцу.

Уочава се да су сва централна и развијенија насеља лоцирана сре-дишњим, брдско-планинским деловима општине. Постоје спонтани про-цеси концентрације делатности у области организације животних актив-ности и планско лоцирање језгара функционалног подстицаја (пре свега у индустрији), али без виднијих резултата у активирању овог простора. Отуда се намеће питање планског усмеравања развоја насеобинског си-стема у овом делу општине и то пре свега формирањем једног или два секундарна општинска центра (Клење — Раброво и Малешево), који би имали улогу микро пола развоја.

ЛИТЕРАТУРА

1. Програм рационализације у области основног образовања, културе, лечје заштите и интересног организовања у области друштвених делатности на подручју СО Голубац, СО Голубац; Голубац; 1988.
2. Анкета у СИЗ-у Здравства Голубац; 1987.
3. Анкете у насељима општине Голубац током 1987—1988. године.
4. Анкета у Народном универзитету „Вељко Дугошевић”, Голубац; 1987.
5. Popis stanovništva i stanova 1981. god. sv. VI; Savezni zavod za stati-stiku; Beograd
6. Topografske karte 1:25.000. Vojnogeografski institut; Beograd
7. Попис становништва и станова 1981. године. Компјутерска табела о делатностима; Републички завод за статистику СР Србије; Београд.
8. Попис становништва и станова 1981. године. Документација о општи-нама. Републички завод за статистику СР Србије; Београд.
9. Б. Симоновић: *Уређење сеоских територија и насеља*; Грађевин-ска књига, Београд, 1980. године.
10. *Регионални просторни план Подунавске међуопштинске регионалне заједнице до 2000. године*. ЈУГИНУС. Београд — Смедерско, 1984. године.
11. О. Савић: *Градови и мања средишта источне Србије*, Географски институт „Ј. Цвијић” САНУ, посебно издање књ. 27. Београд, 1977.

Summary

RADMILO JOVANOVIĆ

THE NETWORK OF SETTLEMENTS

The network of settlements in the Golubac commune has a peripheral position in the subsystem of settlements in the Danube Basin inter-commune regional community. The distance from Požarevac, the main centre of development in the subsystem, ranges from 43 to 76 km. The peripheral status of the region is also emphasized by its border position, poor network and underdeveloped hinterland. Natural advantages arising from the position on one of the strongest communication axes (the Danube river) are not adequately used due to social factors which have considerably slowed down the development of these settle-

ments. The importance of the commercial and handicraft centre (Golubac) and settlements within the network is declining due to combined influences of limiting factors and an incomplete evaluation of potentialities.

By means of a comparative analysis of the results of previous studies the following central settlements have been singled out and their development potentials have been determined:

1. Golubac — is the centre of the commune. Its position in the system of settlements in the Danube Basin inter-commune regional community has been defined in the same way (10). The data on the importance of this settlement over a longer period point to its continuing influence on neighbouring settlements. On the territory of present-day Golubac strategic and, later on, commercial centres existed as early as the classical period and the Middle Ages (11, 7—12). After the liberation of Serbia from Turkish rule, the settlement lost its importance and turned into a local commercial and handicraft centre (11, 31—39). In the period of an intensive industrial development, Golubac remained outside the major trends due to its border position, underdeveloped communications and physical and geographic limitations (11, 40, 62—64, 195). Since then, it has been primarily oriented towards service industry and administration and, as of late, towards tourist trade.

Physical and geographic limitations, such as: the narrow area along the banks of the river, endangerment by high waters of Lake Djerdap, as well as socio-geographic and traffic insularity, coupled with its underdeveloped hinterland, contributed to a slower progress in relation to other central settlements in the Danube Basin. Today, Golubac is a weak centre of development (reflected, above all, in the sphere of administration and services) with an underdeveloped and very narrow area of influence. The aforementioned limitations prevent a higher concentration of secondary activities in the settlement so that its prospects lie in the concentration of tertiary and quartal activities as the main line of development in the future.

2. Braničevo — is the secondary centre of the commune (10). The settlement is dominated by agricultural production. As of late, substantial food industry facilities have been built. Coupled with the concentration of services, they are changing considerably the status and role of this settlement in the commune system of settlements.

Its very favourable geographic position, coupled with a small number of limiting factors (the most important ones being the conflict between the spatial development of industries and agricultural production on high-quality soil, as well as the vicinity of a considerably stronger centre — Veliko Gradište) point to considerable potentials for the further development of Braničevo.

3. Klenje — is the centre of the community of villages in the south-western part of the commune. Due to its position, it is oriented towards Rabrovo, a secondary commune centre in the Kučevo commune. Its connections with other parts of the system of settlements in the Golubac commune are relatively poor. Smaller potentials for its systemic integration are opened up by its linking to the commune centre by a modern road.

The favourable geographic and traffic position (good road and railway connections with the main centres of development in the region) enable a more intensive development of Klenje. A considerable obstacle to this process is the vicinity of more developed Rabrovo and its peripheral position within the central system of settlements. Therefore, the main line of development should be sought in the creation of the dual Rabrovo — Klenje centre, in a rational division of functions in this part of the region and possible establishment of a separate community.

4. Dobra — is a more developed autonomous settlement with a stronger nucleus of non-agricultural activities. The peripheral geographic position in relation to the settlements in the commune and especially in relation to the flows in the region, make the sphere of connections and influences of this settlement considerably narrower.

Somewhat better prospects for the activation and inclusion of Dobra in economic flows, coupled with a more intensive systemic linkage, are provided by the construction of the modern Djerdap trunk road from Golubac to Donji Milanovac.

It can be observed that all central and more developed settlements are located along the borders of the commune. This has contributed to the stagnation and lagging of settlements in the central, hilly and mountain parts of the commune. There are spontaneous processes of concentrating the activities relating to the organization of vital activities and planned location of functional stimulation centres (especially in industry) but without a notable success in the activation of this area. The question that imposes itself concerns a planned orientation of the development of the system of settlements in this part of the commune, especially by setting up one or two secondary commune centres (Klenje — Rabrovo and Maleševo) which would play the role of a micro pole of development.